

Тетяна Ямненко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Національного авіаційного університету

УДК 347.73

Особливості збирання та використання доказів у справах про порушення митного законодавства

Забезпечення законності під час здійснення митних процедур, є невід'ємною умовою ефективності державної політики у сфері державної митної справи. Дотримання даного принципу особливо важливо для випадків, коли мова йде про виявлення контрабанди та порушення митних правил, адже у цій ситуації за суб'єктами митних правовідносин також зберігається комплекс прав, основним з яких є право на збирання та реалізацію доказів. Отже, пропонуємо дослідити даний вид процесуальної діяльності з позиції митного законодавства та засад адміністративного судочинства.

В сучасній юридичній науці дослідженням проблеми доказування займалися В. М. Важинський, В. В. Гордєєв, О. М. Круглов, Т. В. Цюра та інші вчені. Однак, спеціального дослідження особливостей збирання та реалізації доказів у справах про порушення митного законодавства не проводилося, що також підтверджує актуальність теми даного дослідження.

На сучасному етапі розвитку митної справи, практика порушення митних правил декларантами є доволі поширеною. Непоодинокі і випадки вчинення протиправних дій з боку працівників та посадових осіб митних органів. У таких умовах, слід звернути увагу на процес збору та реалізації доказів у справах про порушення митного законодавства, оскільки така діяльність є основою вирішення відповідної групи справ в судовому та позасудовому порядку. Отже, наукове опрацювання даної проблеми є актуальним напрямом сучасних досліджень.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей збирання та реалізації доказів суб'єктами митних правовідносин у справах про порушення митного законодавства, а також визначенні основних видів доказів, що використовуються у митному праві.

Як зазначає В. М. Важинський «докази використовуються шляхом вилучення з них тих необхідних якостей, які потрібні для встановлення предмета доказування» [1, с. 170]. З

урахуванням специфіки вирішення справ про порушення митного законодавства, до таких якостей пропонуємо віднести:

- належність до категорії, щодо якої існують обмеження чи заборона переміщення або передбачено спеціальний порядок переміщення через митний кордон України. Наприклад, Постановою Правління Національного банку України від 17 травня 2008 р. № 148 «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України» встановлено, що «фізична особа має право ввозити в Україну і вивозити за межі України банківські метали вагою, що не перевищує 500 г. у вигляді зливків і монет на умовах письмового декларування митному органу в повному обсязі» [2];

- відображення відомостей про проходження митних процедур, проходження товарів та транспортних засобів, належність товарів до конкретної особи, режим їх переміщення, а також сплату митних платежів. Так, ст. 6 Закону України «Про транзит вантажів» від 20 жовтня 1999 р. № 1172-XIV містить положення, відповідно до яких «транзит вантажів супроводжується товарно-транспортною накладною, складеною мовою міжнародного спілкування. Залежно від обраного виду транспорту такою накладною може бути авіаційна вантажна накладна (Air Waybill), міжнародна автомобільна накладна (CMR), накладна УМВС (СМГС), накладна ЦІМ (СІМ), накладна ЦІМ/УМВС (СІМ/СМГС), коносамент (Bill of Lading)» [3];

- фіксація конкретних властивостей товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також дій чи бездіяльності суб'єктів митних правовідносин. У якості прикладу, слід звернути увагу на Наказ Міністерства фінансів України від 31 травня 2012 р. № 657 «Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму», в якому зазначається, що «для забезпечен-

ня ідентифікації товару, що поміщується у митний режим тимчасового ввезення, Декларант може надати митному органу два примірники зображення цього товару (фотографії, креслення тощо), завірені підписом та відбитком печатки (за наявності) Декларанта, та електронну копію такого зображення» [4].

Доказами у справі про порушення митних правил, відповідно до ст. 495 Митного кодексу України (далі – МК України), є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил [5]. Отже, на рівні митного законодавства не відбувається розмежування окремих видів доказів, що безумовно є істотним недоліком, адже існують особливості збирання та реалізації конкретного виду доказів. Натомість, таке розмежування містить Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) (ст. 79-80) [6] та Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 84) [7], у зв'язку з чим, пропонуємо доповнити ст. 495 МК України ч. 3 наступного змісту «при розгляді справ про порушення митних правил використовуються письмові та речові докази, висновки експертів, які були зібрані сторонами та забезпечені у встановленому законом порядку, а також пояснення». Вважаємо, що це надасть можливість конкретизувати не тільки перелік доказів, а й напрями їх збирання та подальшої реалізації.

Пропонуємо дослідити окремі види доказів та особливості їх збирання та реалізації, об'єднавши їх у відповідні групи, а саме:

1. Речові докази. Відповідно до ст. 80 КАС України, речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Звернемо увагу на той факт, що законодавець відносить до переліку речових доказів магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про об-

ставини, що мають значення для справи [6]. З урахуванням цього значимо, що до речових доказів слід віднести наступні:

- зразки (проби) товарів або окрема група товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі й ті, що мають опис та код УКТ ЗЕД (детальний перелік таких товарів міститься в Законі України «Про Митний тариф» [8]);

- транспортні засоби, а також їх комплектуючі, тобто окремі деталі та агрегати, що переміщуються через митний кордон України незалежно від митного режиму;

- дорогоцінні метали та валютні цінності, які ввозяться або вивозяться за межі митного кордону України. Як зазначалося раніше, порядок та обсяги переміщення зазначених предметів, регламентовано нормативно-правовими актами Національного банку України;

- культурні цінності, що переміщуються через митний кордон України. Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» до даної категорії предметів віднесено об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [9];

- речовини, щодо переміщення через митний кордон яких, існують певні обмеження. Наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 436 «Про затвердження переліків товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України» до таких речовин віднесено: наркотичні та психотропні речовини та їх прекурсори [10];

- елементи ідентифікації товарів та транспортних засобів. Стаття 326 МК України до даної категорії відносить: митне забезпечення, одноразові номерні запірно-пломбові пристрої,

печатки, голографічні мітки, цифрові, літерні чи інші маркування, ідентифікаційні знаки, штампи [5];

- записи з камер відеоспостереження, розташованих у пунктах пропуску через митний кордон України, зонах митного контролю, митних складах та інше;

- електронні вантажні декларації, які надсилаються митному органу суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [5].

Збирання зазначених речових доказів працівниками (посадовими особами) митних органів, здебільшого здійснюється під час виконання митних формальностей. Аналіз митного законодавства, дозволяє виділити наступні способи збирання речових доказів вказаними вище суб'єктами:

- під час здійснення державного контролю, який регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2011 р. № 1031 «Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України» [11]. Передусім, мова йде про санітарно-епідеміологічний, екологічний та радіологічний контроль таких груп товарів, як товари, що використовуються під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; давальницька сировина для використання у виробленні готової продукції та інше;

- шляхом взяття проб (зразків) товарів посадовими особами митних органів під час здійснення митного контролю;

- за допомогою спеціалістів та експертів, які були залучені керівником митного органу або його заступником за погодженням з керівником підприємства, установи, організації, де працюють відповідні спеціалісти та експерти.

Відносно збирання речових доказів декларантами, то митним законодавством передбачені майже такі самі способи, що й для працівників (посадових осіб) митних органів. Наприклад, у ч. 5 ст. 327 МК України зазначається, що у разі необхідності за

власним бажанням залучення спеціалістів та експертів може здійснювати декларант (власник товару та/або транспортного засобу) [5].

2. Письмові докази. Як зазначає В. В. Гордєєв, «письмові докази в адміністративному судочинстві можна визначити як документи (у тому числі й електронні) і матеріали, що виникають, як правило, до процесу і незалежно від нього, та містять достовірні відомості про обставини, що мають значення для справи» [12, с. 157]. Наведене визначення цілком відповідає змісту даного поняття та відображає його правову природу. Отже, до переліку письмові доказів, пропонуємо віднести наступні:

- документи, що надаються митному органу для здійснення митного контролю декларантами та засвідчують факт здійснення митних формальностей представниками митного органу. Зокрема, мова йде про: транспортні документи; документ, що супроводжує міжнародні поштові відправлення; генеральну декларацію; декларацію про припаси; стандартний документ перевізника тощо;

- документи, якими санкціонується та супроводжується митне оформлення. До переліку таких документів, слід віднести: декларацію митної вартості; зовнішньоекономічний договір; рахунок-фактуру та банківські платіжні документи, що стосуються оцінюваного товару; копію імпоротної ліцензії та інші (ст. 53 МК України) [5];

- документи про сплату та нарахування митних платежів. На нашу думку, подібна група документів має особливе значення, адже саме проблема ухилення або несплата подібних платежів, здебільшого стає предметом спору між працівниками (посадовими особами) митних органів та декларантами. Різновидами таких платежів є мито та пеня, розмір яких встановлюється відповідно по митного та податкового законодавства України;

- електронна копія індивідуальної (одноразової) фінансової гарантії,

яка надсилається до єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України авторизованим електронним повідомленням гаранта [5].

У процесі збирання письмових доказів співробітники митних органів застосовують наступні способи:

- отримання від декларантів необхідних документів. Наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 544 «Про порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги», «декларування гуманітарного товару здійснюється його отримувачем самостійно або за його заявою митним брокером. Заява на декларування, складена у довільній формі, подається отримувачем гуманітарної допомоги до митниці за його місцезнаходженням» [13];

- витребування необхідних документів та інших письмових доказів від декларантів. Вбачається, що до переліку таких документів можна віднести: письмові пояснення та довідки; копії документів, засвідчені підписом декларанта; фінансові та бухгалтерські документи, звітність та калькуляція; та інше (ст. 357 МК України) [5].

- отримання письмових доказів від третіх осіб. Здебільшого, це стосується правоохоронних, митних та податкових органів України, а також митних органів інших держав.

Щодо дій декларантів по збиранню доказів у справах про порушення митного законодавства, то вони здебільшого спрямовані на отримання від митних органів документальних свідчень результатів здійснення митних формальностей, а також фіксації складу митного правопорушення та як наслідок, підстав притягнення декларанта до адміністративної відповідальності.

Аналізуючи види речових та письмових доказів, а також способи їх збирання різними суб'єктами митних правовідносин, можна виділи одну принципову відмінність, а саме характер ініціативи таких дій. Іншими

словами, працівники (посадові особи) митних органів завжди мають первинну ініціативу щодо збирання доказів, у тому числі речових, що обумовлено правовим становищем даного суб'єкта (необхідністю реалізації контрольних функцій, під час переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України). Натомість, декларанти здійснюють збирання доказів внаслідок об'єктивної необхідності доводити факт правомірності своєї поведінки або протиправності дій митного органу.

З аналізу законодавства, випливає, що існує два основних способи такого розгляду: судовий (регламентовано КАС України), та позасудовий (здійснюється посадовими особами митних органів та регламентований МК України), тому пропонуємо дослідити зазначений процес саме у такій послідовності.

Стаття 74 КАС України регламентує, що «суд забезпечує докази допитом свідків, призначенням експертизи, витребуванням та оглядом письмових або речових доказів, у тому числі за місцем їх знаходження» [6]. На нашу думку, забезпечення доказів і є передумовою їх фактичної реалізації, інакше кажучи використанням їх під час судочинства з метою з'ясування обставин справи, що можуть бути підтверджені цими доказами (ст. 75 КАС України) [6]. При цьому, суд не обмежує сторони щодо кількості наданих доказів, однак такі обмеження встановлені по відношенню до їх якості. Реалізація таких обмежень здійснюється за допомогою інституту належності та допустимості доказів, який надає суду право не брати до розгляду докази, які не стосуються предмету доказування.

Глава 69 МК України регламентує позасудовий спосіб провадження у справах про порушення митного законодавства. Згідно зі ст. 493 МК України, таке провадження здійснюють: посадові особи митниці, в зоні діяльності якої було вчинено або виявлено порушення митних правил; керівник центрального органу вико-

навчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику; посадові особи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику [5]. При цьому, підставою для судового розгляду справ про порушення митних правил, є адміністративний позов або апеляційна скарга, тоді як провадження, яке здійснюється представниками митного органу, санкціонується фактом складання протоколу про порушення митних правил. Отже, реалізація доказів у разі здійснення провадження про порушення митних правил представниками митного органу, має схожий характер з судовим розглядом подібної категорії справ, однак відмінність полягає у тому, що розгляд справи здійснюється однією зі сторін правовідносин, а не за допомогою незалежної сторони, якою є суд.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумки дослідження, необхідно окреслити ряд концептуальних положень, які характеризують результати аналізу особливостей збирання та реалізації доказів у справах про порушення митного законодавства:

1. У митних правовідносинах, суб'єкти доказування здебільшого використовують речові та письмові докази, порядок збирання та реалізації яких регламентовано чинним митним законодавством та законодавством про адміністративне судочинство. Це обумовлено змістом даних правовідносин, який передбачає наявність двох основних категорій: об'єкт, який переміщується через митний кордон України (товар, транспортний засіб, валютні цінності та інше) та документи, які супроводжують переміщення даного об'єкту (митна декларація, сертифікати якості, документи, що засвідчують країну походження товару та інше). З урахуванням цього, пояснюється перевага речових та письмових доказів у

вирішенні справ про порушення митного законодавства.

2. Реалізація доказів суб'єктами митних правовідносин здійснюється у судовому та позасудовому порядку. В обох випадках передбачено інститут належності та допустимості доказів, який реалізується суддею та посадовою особою митного органу та

полягає у визначенні належності конкретного доказу до предмету доказування. Судовий порядок розгляду справ відрізняється від провадження у справі, що здійснюється митним органом, повнотою реалізації принципу рівності усіх учасників перед судом і законом.

Список використаних джерел

1. *Важинський В. М.* Процес доказування при розслідуванні фіктивного підприємства та пов'язаних з ним злочинів в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Володимир Михайлович Важинський. – Ірпінь. : Нац. ун-т. державної податкової служби України, 2009. – 202 с.
2. *Про* переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України : Постанова Правління Національного банку України від 17 травня 2008 р. № 148 // Урядовий кур'єр України. – 2008. – № 28.
3. *Про* транзит вантажів : Закон України від 20 жовтня 1999 р. № 1172 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. – Ст. 446.
4. *Про* виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму : Наказ Міністерства фінансів України від 31 травня 2012 р. № 657 // Урядовий кур'єр України. – 2012. – № 15.
5. *Митний* кодекс України від 1 червня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 48. – Ст. 590.
6. *Кодекс* адміністративного судочинства України від 06 липня 2006 р. № 2747 // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 35-36. – Ст. 446.
7. *Кримінальний* процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.
8. *Про* Митний тариф : Закон України від 19 вересня 2013 р. № 584 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20. – Ст. 740.
9. *Про* вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1068-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 405.
10. *Про* затвердження переліків товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 436 // Урядовий кур'єр України. – 2012. – № 31.
11. *Деякі* питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2011 р. № 1031 // Урядовий кур'єр України. – 2011. – № 28.
12. *Гордєєв В. В.* Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Віталій Володимирович Гордєєв. – К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. – 200 с.
13. *Про* порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 544 // Урядовий кур'єр України. – 2000. – № 18.

Ямненко Т. М. Особливості збирання та реалізації доказів у справах про порушення митного законодавства

У статті досліджено особливості збирання та реалізації доказів у справах про порушення митного законодавства. Автором досліджено види доказів, що використовуються під час вирішення справ про порушення митних правил, визначено особливості їх процесуального закріплення різними суб'єктами митних правовідносин, а також проаналізована відповідна судова практика. Крім цього, увага надана проблемі систематизації правопорушень у митному праві, а також нормативно-правовому закріпленню їх складу.

Ключові слова: митна справа, митні формальності, докази, доказування, правопорушення, суб'єкти правовідносин.

Ямненко Т. М. Особенности сбора и реализации доказательств по делам о нарушениях таможенного законодательства

В статье исследованы особенности сбора и реализации доказательств по делам о нарушении таможенного законодательства. Автором исследованы виды доказательств, которые используются во время разрешения дел о нарушении таможенных правил, определены особенности их процессуального закрепления разными субъектами таможенных правоотношений, а также проанализирована соответствующая судебная практика. Кроме этого, внимание уделено проблеме систематизации правонарушений в таможенном праве, а также нормативно-правовому закреплению их состава.

Ключевые слова: таможенное дело, таможенные формальности, доказательства, доказывание, правонарушение, субъект правоотношений.

Yamnenko T. Features of Collection and Use of Evidence in Cases of Violation of Customs Legislation

In the article the features of collection and realization of proofs are investigational in matters about violation of customs legislation. The types of proofs which are used during the dispatch of businesses about violation of customs regulations are investigational an author, features are certain their judicial fixing the different subjects of custom legal relationships, and also the proper judicial practice is analyses. Except for it, attention is spared the problem of systematization of offences in a custom right, and also to normative-legal fixing of their composition.

Key words: custom business, custom formalities, proofs, proving, offence, subject of legal relationships.